

підрозділами або країнами, що ускладнює централізований процес ідентифікації.

Отже, вважаємо, що для вирішення цих питань необхідно використовувати комплексний підхід, що передбачає застосування передових технологій, співпрацю між міжнародними організаціями, розроблення стандартів інформаційного обміну та забезпечення відповідності етичним нормам у розв'язанні цих важливих проблем.

Список використаних джерел

1. Пілюков, Юрій. Форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. № 2. Aug. 2025. P. 112–117. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2134>

2. Яцик Т. П., Єременко А. Ю., Лаганович Н. Т. Особливості використання дактилоскопічної експертизи при ідентифікації особи під час військових та збройних конфліктів. *Освіта і наука*. Міжнародний науковий журнал. Вип. 2 (35). 2023. 399 с.

3. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2014. URL: <https://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup2014169>.

Котенок Тетяна Володимирівна,
науковий співробітник групи
інтелектуальної власності відділу
організації наукової роботи
Національної академії внутрішніх справ

ВТОРИННА ВІКТИМІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЯК ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Однією з найскладніших проблем у сфері запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини є недопущення її вторинної віктимізації. За своєю сутністю вона означає заподіяння дитині додаткової психоемоційної, моральної або соціальної шкоди не безпосередньо самим злочином, а реакцією на нього з боку державних інституцій, посадових осіб, найближчого оточення або суспільства загалом [4]. У справах про сексуальне насильство це питання набуває особливої гостроти, оскільки дитина вже зазнає тяжкого травмуючого впливу, а повторне повернення до

пережитого, недовіра до її слів, формалізоване ставлення або публічне розголошення обставин події можуть істотно поглиблювати негативні наслідки злочину. Через це проблема вторинної віктимізації повинна розглядатися не лише як процесуальна або психологічна, а як самостійна віктимологічна проблема, без розв'язання якої неможливо забезпечити належний рівень захисту дітей від сексуального насильства [3].

Міжнародні стандарти захисту дітей виходять із того, що боротьба із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством щодо дітей повинна охоплювати не лише криміналізацію відповідних діянь, а й систему запобіжних, захисних та координаційних заходів. Ланцаротська конвенція прямо визначає серед своїх цілей запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей, захист прав дітей, які стали жертвами таких посягань, а також розвиток національної взаємодії між освітніми, соціальними, медичними, правоохоронними і судовими органами [1]. Водночас Керівні принципи Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини, наголошують, що в усіх судових і позасудових процедурах дитина повинна бути захищена від шкоди, включаючи залякування, помсту та вторинну віктимізацію, а провадження мають здійснюватися з урахуванням найкращих інтересів дитини, без невинновданого зволікання і в нестрашному для неї середовищі [3]. Такий підхід формує важливий орієнтир і для національної практики: будь-яка дія щодо потерпілої дитини повинна оцінюватися не лише з позицій доказового значення, а й з погляду її можливого повторного травмування.

Вторинна віктимізація дитини у справах про насильницькі статеві злочини найчастіше пов'язана з кількома типовими ситуаціями. По-перше, це багаторазове опитування або допит дитини різними суб'єктами, коли вона змушена неодноразово відтворювати психотравмуючі обставини. По-друге, це допущення грубого, неделікатного, недовірливого або формально-бюрократичного стилю спілкування з нею. По-третє, йдеться про відсутність належних умов конфіденційності, через що дитина боїться осуду, розголосу чи реакції кривдника. По-четверте, додатковим джерелом травмування стає тривалість провадження, невизначеність його результату, а також відсутність зрозумілого для дитини пояснення того, що відбувається і чому вона повинна брати участь у процесуальних діях [3]. Усе це посилює відчуття страху, сорому, провини і беззахисності, а в окремих випадках навіть формує у дитини

небажання співпрацювати з правоохоронними органами, що негативно впливає і на її стан, і на результати розслідування [4].

Особлива вразливість дитини у таких провадженнях пояснюється її віком, психічною незрілістю, залежністю від дорослих та обмеженою здатністю критично оцінювати події. У випадках сексуального насильства до цього додаються сором, страх покарання, почуття провини, емоційна прив'язаність до кривдника, якщо ним є близька особа, а також нерозуміння правових процедур. За таких умов навіть формально законні процесуальні дії можуть виявитися для дитини глибоко травмуючими, якщо вони організовані без урахування її вікових і психологічних особливостей [3]. Вторинна віктимізація небезпечна ще й тим, що здатна знецінювати сам факт звернення по допомогу: дитина або її батьки починають сприймати систему захисту не як джерело підтримки, а як простір нових страждань. Саме тому запобігання вторинній віктимізації слід розглядати як одну з ключових умов ефективної протидії насильницьким злочинам сексуального характеру щодо дітей [5].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України вже містить низку положень, спрямованих на захист малолітніх і неповнолітніх учасників провадження. Зокрема, КПК України передбачає особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи, участь законного представника, педагога або психолога, а за потреби і лікаря, часові обмеження допиту, можливість дистанційного допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, а також проведення допиту неповнолітнього потерпілого поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції [2]. Такі приписи мають важливе запобіжне значення, оскільки спрямовані на зменшення психологічного навантаження на дитину і мінімізацію безпосереднього контакту з обвинуваченим або публічним судовим простором. Однак на практиці сама наявність відповідних норм не гарантує їх повної ефективності. Відсутність належної підготовки фахівців, нестача спеціально облаштованих приміщень, надмірна формалізація процесу та нерівномірність практики застосування цих правил у різних регіонах знижують реальний захисний потенціал процесуального законодавства [4].

У цьому зв'язку особливий інтерес становить підхід, заснований на стандартах правосуддя, дружнього до дитини, та міжвідомчої координації дій усіх суб'єктів, які працюють із потерпілою дитиною. Відповідно до європейських рекомендацій,

дитина повинна бути вислухана в умовах, що відповідають її віку і рівню розвитку, з повагою до її гідності, права на приватність і потреби у психологічній безпеці. Практичне значення має і принцип оперативності: тривале очікування процесуальних дій або розгляду справи саме по собі може виступати чинником вторинної віктимізації, оскільки продовжує для дитини стан тривоги та невизначеності [3]. З огляду на це завданням органів досудового розслідування, прокуратури, суду, психологів, соціальних працівників і служб у справах дітей є не механічне виконання власних функцій, а побудова такого алгоритму роботи, за якого дитина якомога менше контактує з травмуючими чинниками і водночас отримує необхідний захист та підтримку [1].

Перспективним шляхом запобігання вторинній віктимізації є впровадження підходів, подібних до Barnahus, які передбачають проведення опитування, надання психологічної, соціальної, медичної та іншої допомоги дитині в межах скоординованого, безпечного і дружнього до неї простору. У наукових публікаціях, присвячених українському досвіду Barnahus, підкреслюється, що одним із ключових завдань такого підходу є отримання достовірної інформації від дитини або дитини-свідка таким чином, щоб уникнути її повторного допиту в суді [5]. Водночас сам Barnahus розглядається як міждисциплінарний формат, який поєднує інтереси доказування та інтереси захисту дитини, зменшуючи ризик повторного травмування [5]. Значення цього досвіду полягає в тому, що він дозволяє перейти від розпорошеної системи реагування, коли дитина вимушена окремо відвідувати різні установи, до більш цілісної організації допомоги, в центрі якої перебуває саме потерпіла особа, а не інституційна зручність для окремих органів [3].

Не менш важливою складовою попередження вторинної віктимізації є належна комунікація з дитиною. Посадові особи, які беруть участь у розслідуванні та судовому розгляді таких справ, повинні володіти спеціальними навичками спілкування з дітьми, які пережили психотравмуючий вплив. Неприпустимими є тиск, навіювання відповідей, знецінення емоційного стану дитини, демонстрація сумніву в її словах або надмірна деталізація інтимних обставин без реальної потреби [4]. Водночас важливим є і захист приватності дитини: розголошення відомостей про неї, медійне сенсаціоналізування, поширення даних про сімейні обставини чи зміст показань можуть стати окремим потужним чинником повторного травмування. Через це запобігання вторинній віктимізації неможливе без поєднання процесуальних гарантій,

професійної етики, психологічної підготовки фахівців та належного інформаційного режиму щодо таких справ [3].

Отже, вторинна віктимізація дитини у справах про насильницькі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості є не побічним, а системним ризиком, який потребує окремої уваги у межах віктимологічного запобігання. Її джерелом можуть бути як недосконалість організації кримінального провадження, так і неналежна міжвідомча взаємодія, відсутність дитинодружніх процедур, професійна невідповідність окремих фахівців або недотримання конфіденційності [2]. Ефективне попередження цього явища вимагає не лише подальшого вдосконалення законодавства, а й реального впровадження стандартів правосуддя, дружнього до дитини, розвитку спеціалізованих форм допомоги, поширення підходів Barnahus, підготовки кадрів та формування жертвоорієнтованої практики роботи з потерпілими дітьми [1]. Лише за таких умов захист дитини від сексуального насильства буде не формальним, а дійсно спрямованим на збереження її гідності, психічного здоров'я та можливості повноцінного відновлення після пережитого злочину.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовт. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_927.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

3. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. *Council of Europe*, 2011. URL: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.

4. Ракіпова І., Підгородинська А., Мельник А. Щодо окремих прав потерпілого та попередження його вторинної віктимізації в кримінальному провадженні України. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 71–78. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/9.pdf.

5. Король Н. П., Король О. В. Недопущення вторинної віктимізації в межах української моделі Барнахус у контексті європейських стандартів здійснення правосуддя. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2 (109). С. 217–228. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/908/817/2769>.